

PĒTŌR DAMBERGI KIRJAVAHETUS HÕIMULIIKUMISE KÕRGAJAL

(tema 100. sünniaastapäeva puhul)

Pētõr Dambergi (9. III 1909–25. IV 1987) Eestis säilitatava pärandi hulka kuulub ka tema kirjavahetus aastaist 1929–1940 (originaalid Eesti Kirjandusmuuseumis). See oli hõimuliikumise kõrgaeg, eriti liivi asja edendamise osas. Kirjavahetus on liivi, eesti, soome, läti ja naabermaiste ametiasutustega suhtlemisel ka saksa keeles.

Kirjavahetuses esinevad tuntud liivlaste nimed: Karl Stalte, Alfons Berthold, Albert Breinkopf, Andrei Stahler (Štāler, ajakirja Livli esimene toimetaja 1931–1933), Vālgamāde-Volganskite perekond, Hilda Cerbach, Laimons Rudzītis (Lāti Liivi Sõprade Seltsi esimees) jmt, Soomest Lauri Kettunen, Väinö Kyrölä, Hilda Pienimäki, Tyyne Rissanen, Elsa Enäjärvi-Haavio, Jenny-Maia Alpiranta, Leeni Vesterinen (Ploompuu) jt, kusjuures Leeni Vesterinen kirjutas sageli eesti keeles.

Oskar Loorits (liivlaste Vāldapā – Valgepää) on selles kogus esindatud paljude liivikeelsete postkaartide ja kirjadega, Lauri Kettunen liivi- ja soomekeelsete kirjadega.

On päris huvitav, kuidas Oskar Loorits kirjutab oma liivikeelsetele postkaartidele 1929. aastal alla *Oskar*, aga juba 1933. aastal pöördub ta Dambergi poole südamlikult *Ārmaz Pētš* ja alla kirjutab *Ōč*, hiljem ka *Ōč Vāldapā*. Aadressil kirjutab ta *hārra* ikka liivikeelselt *Pētõr Damberg izandõn*, mitte lāti keelselt *Pēterim Damberga kungam*.

Kirjavahetus heidab valgust liivlaste suhtlemisele Eesti ja Soome hõimuorganisatsioonidega: Akadeemiline Emakeele Selts, Akadeemiline Hõimuklubi Tartus, Suomalaisuuden Liitto, Eesti Üliõpilaskond, Fenno-Ugria Hõimu-

büroo, isamaalised noorsoo-organisatsioonid Eestis ja Soomes, ka Liivi Sõprade Selts Lātis, toimetused ja kirjastused. Postimehe toimetuse on 1939. aasta algul teinud Pētõr Dambergile ettepaneku regulaarselt kirjutada ajalehes liivlaste elust.

Hõimuaate vaimus algab mõnigi kiri pöördumisega *Hyvā sukulainen, Kallis hõimlane* või *Ārmaz vel'* (Armas veli).

Mõningane osa kirjavahetusest käsitleb paratamatult rahaasju, pidi ju keegi korraldama liivi noorte õpingureise.

Kirjavahetuse teises pooles selguvad ettevalmistused Pētõr Dambergi peateose „Jemakiel lugdõbrāntõz skūol ja kuod pierast” („Emakeele lugemisraamat kooli ja kodu jaoks”) kavandamiseks-kirjutamiseks. Need algasid 1931 ja see väga õnnestunud raamat ilmus Helsingis 1935; juba samal aastal otsustasid Lāti võimud, et raamat ei sobi kasutamiseks koolis. See väiklane otsus kajastub kirjavahetuses õige suurel määral. Suomalaisuuden Liitto pöördus selles küsimuses ka Lāti saatkonna poole Helsingis.

Kirjavahetusest selguvad Pētõr Dambergi ja mõne teisegi liivi noore käigud Eestisse ja Soome, eesti ja soome uurijate käigud Liivi randa ja sellega seotuv, liivlaste kontserdid Tallinnas. Soomes peetud hõimukontsertide ja aktuste kavades esinevad sellised nimed nagu Urho Kekkonen, Emil Nestor Setälä, Lauri Kettunen.

Kirjavahetus võiks huvi pakkuda ka Oskar Looritsa uurijatele. Mitu Oskar Looritsa pikka liivikeelset kirja on kirjutatud Eesti Teaduste Akadeemia ja Eesti Rahvaluule Arhiivi kirjablaanetile.

Irail, 5.9.33.

V.o.

Izand P. Damberg!

Päigil tierridi rändast Tädöön, kui ka Gutman ja Tserbak neitsödön!

Amad liivlist lüotöböd ja ma väggö pälab, ku tēg kuolm ka midagid kēratōkst „Livliz” jaguks ja juba zept. kū pierast.

Tēg tēdat, ku yrgandōks, kunts sāb vilōm ama mekanismōks, um rāz lālam, siēpierast ma pālab ka, algid vībtigid kēratimizōks, laz aigakēra vōig sādō aigstiz kubō pandōt.

Nei kui nei Tēg sāt ka ents Nr.

Ouvōstōs:

K. Stalte

Tõenäoselt on see üks kõige ulatuslikum liivikeelne kirjavahetus üldse. Väga ilus tegu 1930. aastate hõimuliikumise ja selle tegelaste ning nondest aastatest alates liivluse keskseks esindajaks kujunenud Pētōr Dambergi mälestamiseks oleks selle kirjakogu (või valiku ja kirjakogu kirjelduse) väljaandmine koos kommentaaridega. Ei usu, et see kulutaks aastatki ühe paraja asjatundmisega inimese tööaega, kui leppida pisiasjade ebamääraseks jäämisega.

Ka mina pidasin Pētōr Dambergiga kirjavahetust liivi keeles. Temaga Tallinnas trollibussis sõites võisime olla kindlad, et liivi keel on tõeline salakeel. Kuigi selles ei maksa kunagi väga kindel olla: kord 1950.–1960. aastate vahetusel Eduard Vääriga põrutavas ja tol mures veoautokastis (nn taksomeetris) Liivi rannas sõites pruukisime Ire (Mazirbe) külas äsja õpitud liivi vägisõnu ega teinud väljagi teiste sõitjate imelikust pilkudest, liivlasi nende hulgas ju polnud. Piza (Mikeltornise) koolimajja jõudes vaatasime Kettuneni liivi-saksa

sõnaraamatust need sõnad üle – läti laenud. Aga see ei puutu enam Pētōr Dambergi mälestuspäeva mälestustesse.

1933. aasta sügisest hakkas ajakirja Livli toimetama liivi kultuuri suursuku Karl Stalte. Ta pöördus postkaardiga tollal Jelgava Õpetajate Instituudis õppinud Pētōr Dambergi poole kaastöö asjus:

Irel 5. 9. 33

V.a. härra P. Damberg!

Palju tervisi Rannast Teile, ja ka Gutmani ja Tserbaki (Cerbach) neidudele!

Kõik liivlased loodavad ja ma väga palun, et teie kolm ka midagi kirjutaksite „Livli” jaoks ja juba sept. kuuks.

Te teate, et algus, kuni harjub [saab-futuur – M. H.] kogu mehhanismiga, on natuke raske, sellepärast ma palun ka, ärge viivitage kirjutamisega, et ajakiri võiks saada aegsasti kokku pandud.

Nagunii Te saate ka oma numbri.

Austusega

K. Stalte

EESTI RAHVALUULE ARHIIV (ERA)

ARCHIVES DES TRADITIONS POPULAIRES D'ESTONIE

TARTU, AIA 42

1. II 1939

Armas velki!

Liian suuri on voini läläsi sinna kätös, ke jät-
 vast jätös ma uos lükseu sie jo kätös. Nädilin ma
 uos mätseu sin pääl – un paldin ka vel tündöb neiku aq'a
 äb völs jeldö. Mäed Mulgimöl, kust ma iä' uos perin,
 um vil rätseu: „jätös, ke se vel nui um länd „un min eälsön
 um voin pa deviseus „lollil peab ka önnö olema“, bet ama
 sius ma äb sō vel miers. Min igas kōlbaks jätös ama enin
 rätsept, mis um mäed rätseus „önnütute önn on töö“, bet
 ma värtab, ke Sa uos sie rätsept jätös vel pa nuvi. Un,
 tuomär tic, jätami um mütösm se, mis sidamsen tuob miers
 un äts energit. Un äntab jätamsen ka mätseu aq'a öigit.

Oskar Looritsa kirjast 1. veebruarist 1939 kumavad läbi probleemid, mis Pētõr Dambergi elu tol ajal raskeks tegid. Eelmisel aastal oli ta abiellunud läti neiuga, kes ei teadnud midagi soome-ugri hõimuaatest. See isikliku elu samm ei leidnud mitte kõigi liivlaste sõprade hulgas Soomes ja võib-olla ka Eestis mõistmist (kirjavahetus kajastab ka seda). Just sel ajal, mitme tühja läinud aasta järel oli Pētõr Dambergil lootus saada luba oma kooliraamatu kasutamiseks liivi lastele liivi keele õpetamisel Piza koolis (õpikule oli Soomes trükitud nõutud lisalehed Läti isamaalise atribuutikaga). Nagu kirja algus näitab, elas Oskar Loorits sõbra muredele südamest kaasa, missugustele, see võib-olla kuulub delikaatsete isikuandmete valdkonda.

Kirja algus on selline (võimalikult sõnasõnalises tõlkes):

Armas velleke!

Mul on olnud väga raske sulle kirjutada, nii et olen seda päevast päeva lükanud kaugemale. Ma olen nädalate kaupa mõelnud Sinu peale ja praegu ka veel tunnen, nagu asi ei oleks selge. Meie Mulgimaal, kust ma ise olen pärit, on küll ütlus „hästi, et veel nii on läinud“, ja mul endal on olnud deviisiks „lollil peab ka õnne olema“, aga kõige sellega ma ei saa veel rahu. Minu eas kõlbaks kõige enam retsept, mis on meie kõnekäänus „õnnütute õnn on töö“, aga ma kardan, et Sa oled selle retsepti jaoks veel noor. Siiski töö, tegutsemine [liivi *jelami* tähendab elu ja omandust, nagu eesti keeleski, aga *jelami* on ka tuletis tegusõnast *jellõ*, mis tähendab 'elada, teha, töötada' – kõik koos; siin võib *jelami* olla pigem tegutsemise sünonüüm – M. H.] on alati see, mis südamesse toob rahu ja uut energiat. Ja annab elule ka mõtte ja õigustuse.

MATI HINT